

In 1997 werd er bij het Noord-Hollandse Schoorl een vijftig meter brede kerf in de eerste duinenrij gegraven.

Zo kon de zee bij hoogwater het land weer instromen en de eeuwenlang beteugelde dynamiek hersteld worden.

De Kerf was het eerste pilotproject in het kader van dynamisch kustbeheer, dat gepropageerd werd in de *Nota Kustverdediging* uit 1990. Wat wilde men met

De Kerf bereiken? En is dat gelukt?

De Schoorlse duinen vormden vroeger een dynamische wildernis waar stuivend zand de boventoon voerde. Daar is nu nog weinig van over, al getuigen de vormen in het landschap van de vroegere dynamiek. In een poging een deel van die dynamiek terug te brengen, werd in 1997 een kerf gegraven in de eerste duinenrij, de zeereep. Hierdoor kreeg de zee (weer) toegang tot de achterliggende Parnassivallei. Weer, want er waren al eerder spontane zee-inbraken geweest tijdens stormen van 1928, 1953 en 1974. De Parnassivallei werd van vegetatie ontdaan en afgeplagd. Wat zijn, ruim zes jaar later, de effecten van de ingreep?

De Kerf bij Schoorl

Duurzaam herstel van de dynamiek?

Natuurlijk of menselijk?

Een van de doelstellingen van het project De Kerf in 1997 was het herstel van de natuurlijke dynamiek. Maar wat moest er precies hersteld worden? Gaf Frederik van Eedens beschrijving van de Schoorlse duinen in 1886 een goed beeld van de uitgangssituatie? En was dat de situatie waarnaar gestreefd moest worden?

Elk natuurlijk duinlandschap kent een zekere dynamiek, maar de schaal is afhankelijk van allerlei factoren. In de Schoorlse duinen is de zeereep door afslag en verstuiving in de afgelopen eeuwen bijna 400 meter landinwaarts geschoven. Direct achter de zeereep liggen uitblazingsvalleien, waaronder ook de Parnassivallei. Waarschijnlijk heeft er een lage duinenrij op de grens van duin en strand gelegen, die (incidenteel) door de zee doorbroken werd. De duinen zijn veelal loopduinen, langgerekt en met een steile achterzijde, die van west naar oost door het landschap bewogen.

Een deel van de dynamiek in de Schoorlse duinen is ook het gevolg geweest van overbeweiding en exploitatie van het duin. Tegelijkertijd is de mens eeuwenlang bezig geweest het stuivende zand vast te leggen. In Schoorl zal dit aanvankelijk vooral rond de 4 km landinwaarts gelegen binnenduintrand gebeurd zijn. Direct daarachter lag namelijk de bewoning. Al in de 16de eeuw werden hier bomen aangeplant (voornamelijk

loofhout). De uitzonderlijke hoogte van de binnenduintrand bij Schoorl zou hier wel eens aan te danken kunnen zijn. Vanaf 1900 begon de bevolking de duinen tussen de binnenduintrand en het strand vast te leggen met omvangrijke bos- en helmaanplant. Het is nu moeilijk voor te stellen dat de mens zo veel strijd met het stuivende zand heeft gevoerd. Momenteel wordt een groot deel van de Schoorlse duinen in toom gehouden door massa's wuivende helm. Verstuiving is hier allang niet meer aan de orde.

Noodzaak of modegril?

Tracy Metz beschrijft in haar boek *Nieuwe natuur* hoe de Nederlander opnieuw zijn wil aan de natuur oplegt, nu niet om haar te temmen maar om nieuwe natuur te 'maken'. Dit met de bedoeling een deel van de wildernis te herstellen en hier een oergevoel te kunnen beleven. Volgens haar is De Kerf een illustratie van deze zucht naar wildernis.

Ongetwijfeld speelt bij De Kerf en andere natuurontwikkelingsprojecten mode een rol. Nieuwe natuur is 'in' en dynamiek en wildernis worden momenteel door veel recreanten hoog gewaardeerd. 'Woeste natuur' is schaars geworden in Nederland. Vroeger werden de woeste duinen bij Schoorl beschouwd als een bedreiging; nu vinden we wildernis aardig, als

Overstroming van
De Kerf bij noordwester-
storm, 8 februari 2004.

***De dynamiek keert niet vanzelf terug,
daarvoor zijn verstoringen nodig,
door de natuur of door de mens.***

deze tenminste beheersbaar is. Grote verstuingen kunnen momenteel vrij gemakkelijk in toom gehouden worden. Daarmee is de angst voor gevaarlijke situaties geweken en durft de beheerder meer. Maar het gaat verder. Door de verstarring van het duin zijn tal van pioniersoorten, insecten en vogels in de verdrukking geraakt. Zonder ingrijpen zullen veel soorten verdwijnen. De dynamiek keert niet vanzelf terug, daarvoor zijn verstoringen nodig, hetzij door de natuur, hetzij door de mens. Kustafslag, de vroegere motor achter de dynamiek, wordt nu echter succesvol bestreden met strandsuppleties. En ook ijverig gravende konijnen zijn inmiddels een zeldzaamheid.

Een zekere dynamiek hóórt bij het duin. Het is nu algemeen geaccepteerd dat we hier en daar ingrijpen om eerdere stabilisatiewerken van de mens ongedaan te maken. Daarmee 'maak' je geen nieuwe natuur, maar herstel je een vroegere situatie. In De Kerf is het overigens de vraag of de zee op eenzelfde manier een doorgang door de zeereep gecreëerd zou hebben.

Onder aardkundigen speelt, ook bij De Kerf, echter de discussie of je bestaande (fossiele) landschappelijke waarden mag opofferen voor herstel van dynamiek. Bij het afplaggen van de Parnassiavallei in 1997 is een deel afgegraven om weer blond zand aan het oppervlak te krijgen. Zo is een deel van de uitblazingsvallei verlaagd, waardoor de verbinding met het aangrenzende loop-

De Parnassiavallei
onder water.

FOTO ROOSMARIN HARING

FOTO: BAS ARENS

FOTO: BAS ARENS

Mag je landschappelijke waarden opofferen voor herstel van dynamiek?

duin is aangetast. Is dit erg? Wel als de morfologische structuur blijvend wordt vernield, niet als de uitblazingsvallei en loopduin zich verder kunnen ontwikkelen. Gebeurt dit ook?

Wind en water

Wie op het uitzichtpunt bij De Kerf staat kan bijna in één oogopslag de oude en nieuwe situatie met elkaar vergelijken. In het noordwesten ligt de Fortvlakte, waar niet is ingegrepen. Het beeld is vrijwel gelijk aan dat van de Parnassiavallei in het zuidwesten vóór de ingreep. De Fortvlakte is dichtbegroeid met soortenarme kraai- en struikheidevegetatie, afgewisseld met helm. Geen zand te zien. In de Parnassiavallei zie je nu overstoven helm, kleine duintjes en een kale strandvlakte die naar het oosten toe geleidelijk begroeid raakt. Afhankelijk van het tijdstip staat een deel van de vallei onder water, meestal met zoet of brak maar soms vers

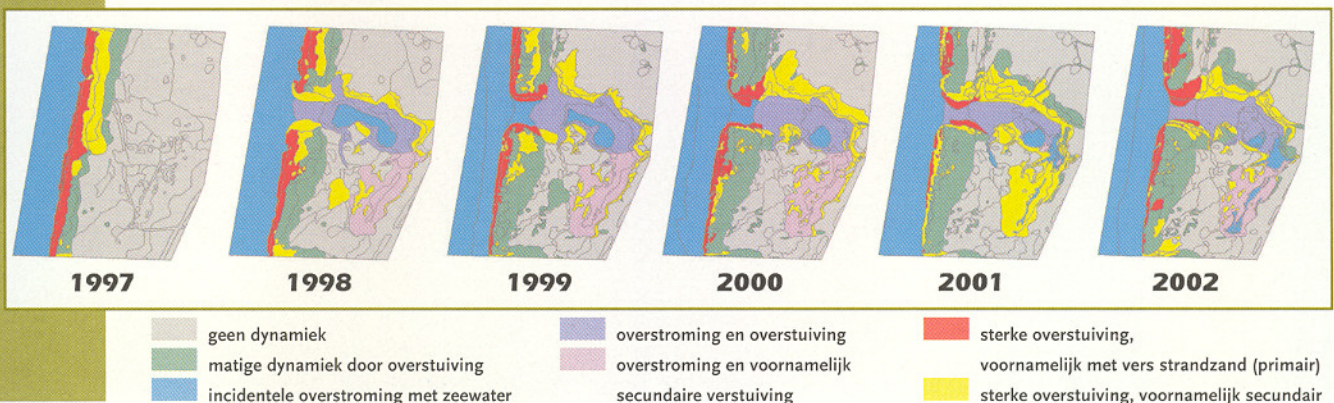
zeewater. Incidenteel (na een overstroming) loopt er een geultje door de strandwal naar zee.

Dankzij de ingreep is de dynamiek in het gebied enorm toegenomen en zijn er dynamische vormen in het landschap ontstaan. De Parnassiavallei is sinds 1997 ruim dertig keer overspoeld door de zee. De diversiteit in landschapsvormen nam flink toe. Er is een groot oppervlak aan nieuwe duintjes ontstaan en je ziet een duidelijke gradatie in de mate van overstuiving. De oude, stabiele loopduinhellingen aan de noord- en westkant, en de jongere, kleine duintjes aan de zuidkant overstuiven voor een deel, en tot aan de oostgrens vindt duinvorming plaats: nieuw gevormde duinen beslaan inmiddels een oppervlak van één hectare.

Sinds 2001 is de dynamiek echter weer wat afgenomen. Terwijl het overstoven oppervlak binnen de vallei en omringende duinen tussen 1997 en 2000 tien hectare groeide, is daar na 2002 weer één hectare afgegaan.

De strandwal voor De Kerf hoogt geleidelijk op door aanstuiving. De kleine embryoduinnetten die er in het najaar van 1999 ontstonden, zijn inmiddels uitgegroeid

Geomorfologische ontwikkeling van De Kerf

Zijn de verstuivingen na de ingreep te kleinschalig, dan doven ze op termijn uit en neemt de dynamiek weer af.

tot semi-permanente duintjes met een geschatte hoogte van circa 3 meter boven NAP. Tijdens de oktoberstorm in 2002 zijn ze weer wat kleiner geworden. Ze blokkeren De Kerf voor een deel, waardoor het zeewater minder gemakkelijk de vallei in kan stromen. Desondanks is hij tijdens de noordwesterstormen van 21 december vorig jaar en 8 februari dit jaar weer volgestroomd. Het is niet waarschijnlijk dat De Kerf op korte termijn helemaal afgesloten zal worden door de duinontwikkeling, vooral vanwege het grote aantal recreanten dat erdoorheen loopt.

En verder?

Het dynamische gebied is sinds 2002 kleiner geworden. Is dit het begin van stabilisatie, een gevolg van geringere stormactiviteit of een toevallige schommeling? Dankzij de grote hoeveelheden neerslag en hogere temperaturen in de afgelopen jaren zijn de groeiomstandigheden voor planten optimaal geweest en dat heeft de stabilisatie waarschijnlijk bespoedigd. Ook zuidwaarts, in het Van Limburg Stirumgebied in de Amsterdamse Waterleidingduinen, neemt de dynamiek geleidelijk weer af. In het Kraansvlak in de Kennemerduinen, dat in december 1998 onder handen werd genomen, neemt de dynamiek nog steeds toe. In het Huttenvlak lijkt de dynamiek sneller af te nemen. De schaal van de verstuiving speelt daarbij een belangrijke rol, maar we weten nog niet precies hoe groot verstuivingen moeten zijn om zichzelf in stand te houden (zelfredzaam stuifzand). Zijn de verstuivingen te kleinschalig, dan doven ze op termijn uit en zullen de (positieve) effecten van de ingreep na verloop van tijd weer verdwijnen.

Op zich is het project De Kerf geslaagd te noemen. Toch blijft het een kunstmatige ingreep. Het zou zeer de moeite waard zijn te onderzoeken binnen welke termijnen kerven in de zeereep door winderosie kunnen uitgroeien tot echte doorbraken. Via een integraal kustzonebeheer zou je op een of enkele plaatsen langs de Nederlandse kust de zeereep en het direct achtergelegen duingebied kunnen reserveren voor een écht vrije ontwikkeling, waarbij verstuivingen onbelemmerd door het achterland kunnen bewegen, niet gehinderd door infrastructuur, waterwinning of hekken. Zolang zulke studies nog niet zijn uitgevoerd, pleiten wij niet voor verdere kunstmatige kerven. ■

Meer zien of weten? Kijk op: www.de-kerf.nl.

Literatuur

- Eeden, F.W. van 1886. Onkruid.
- Vertegaal, C.T.M., S.M. Arens, B. Brugge, M.M. Groenendaal, C. ten Haaf & H.E. Wondergem 2003. Evaluatie 'De Kerf' 1997-2002.
- Metz, T. 1998. Nieuwe natuur. Reportages over veranderend landschap. Ambo, Amsterdam.

REACTIE

Nogmaals: de ontdekking van Antarctica

In het meinummer van *Geografie* wijdt Albert Beintema een artikel aan de ontdekking van Antarctica. Als historisch cartograaf wil ik daar graag op reageren. De heer Beintema haalt in zijn artikel twee theorieën aan die allang achterhaald zijn.

Ten eerste stelt Beintema dat 'het middeleeuwse christendom niet van wereldbollen wil weten; de aarde is plat'. Beintema is niet de eerste die dit beweert, maar het klopt niet. In werkelijkheid accepteerden vele geleerden en goed opgeleide personen in de Middeleeuwen de bolvorm van de aarde en stond de christelijke kerk zeker niet unaniem achter het idee van een platte aarde. Deze 'mythe' over het middeleeuws-christelijke geloof in de platte aarde is ontstaan in de 19de eeuw onder verlichte geesten die zich wilden afzetten tegen het rooms-katholieke geloof omdat men vond dat dit de mensen dom hield. Het ontstaan van de mythe wordt uitvoerig besproken door Jeffrey B. Russell in *Inventing the Flat Earth: Columbus and Modern Historians* (1997).

Ten tweede haalt Beintema de theorie aan van Charles Hapgood, die in de 'Piri Reis-kaart' bewijzen zag voor een prehistorische, hoogontwikkelde cultuur op een ijsvrij Antarctica. Hapgoods theorieën werden echter in 2000 door Greg McIntosh met goed omklede argumenten onderuit gehaald in diens boek *The Piri Reis Map of 1513*.

De heer Beintema had er beter aan gedaan wél aandacht te besteden aan de tamelijk algemeen aanvaarde theorie over het Zuidland, namelijk dat de oude geografen zich een grote landmassa op het zuidelijk halfrond voorstelden als een soort tegenwicht tegen de grote landmassa's op het noordelijk halfrond. Hierover lees ik in zijn artikel helemaal niets. En dat is nu de enige theorie die wél in een serieus blad als *Geografie* vermeld kan worden.

Peter van der Krogt

Naschrift Albert Beintema:

Jammer dat Peter van der Krogt meent dat ik Charles Hapwoods ideeën serieus neem. Het is voor mij zo vanzelfsprekend dat Hapgood baarljke nonsens verkondigt dat het niet eens in mijn hoofd is opgekomen dat iemand me verkeerd zou begrijpen. Ik vond het alleen zo'n prachtig verhaal, dat ik het niet wilde verzwijgen.